

## gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polii. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 4 gold., za pol leta 2 gold., za četrt leta 1 gold.; pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gold. 60 kr., za pol leta 2 gold. 40 kr., za četrt leta 1 gold. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 20. novembra 1872.

**O b s e g:** Ali so krave za vprego ali ne? — Resen pogovor z našimi gospodarji o turški goveji kugi. — Pravila hranilnice. (Dal) — Plača ljudskih učiteljev ogledana od vseh strani. — Poročilo o XXVII. skupščini Matičinega odbora 31. o 1872. (Konec.) — Mnogovrstne novice. — Deželni zbori. — Dopisi. — Novi car.

## gospodarske stvari.

## Ali so krave za vprego ali ne?

Gotov dobiček je, ako krave vpregajo pri manjših kmetijah in kjer imajo lahko zemljo, pa jih ne prenapenjajo v delu. Pri velicijah kmetijah vpregati jim tudi nikakor ne škoduje, ako se včasih vprežejo in to posebno takrat, kadar je de la obilo. Po mnogih deželah na Nemškem privadijo krave za vprego, da ž njimi opravljajo ne samo lože vožnje, ampak tudi ž njimi orjejo, pa le za pol tistega dela, ki ga voli opravijo. Pred branjo pa ne vpregajo krav.

Če se krava malo sprehodi v delu, nima zatogadel manj mleka, marveč še več ga imajo take krave, pri katerih klaja, kakor pravimo, bolj na meso gre, kakor na mleko. Pri takih kravah tedaj, ki začno debele postajati in manj molsti, naj se tedaj poskusi to, da se začno vpregati, in večkrat se bode natora njihova prevrgla, to je, zopet bodo začele bolje molsti.

Sicer se krave vprege ravno tako privadijo kakor voli, in še bolje se dajo voditi in so hitreje v hoji kakor vol; al tako močne niso kakor voli in tudi ne strpijo tako dolgo v vpregi.

Dr. Zailer piše v kmetijskem časniku „N. Landw. Zeitg.“ o tem tako-le: Za kmeta in posebno manjšega kmeta ni bolje in cenejše vprege kakor je kravja. Vpreganje krav pripomore živinoreji in dohodkom na bolji stan. In kako to? Tako-le: Živinoreja se zboljša zato, ker vpregane krave močnejše postanejo in od močnejših mater pride močnejša mlada živina. Po vpreganih kravah pridemo tedaj do močnejše in teže goveje živine. Česar tedaj dozda po vsem podučevanju in družih pomočnikih nismo dosegli, dosežemo po tej poti samo po sebi. Veliko bolje blagó za mesarje bi potem si priredili in vzlasti tam, kjer se mleko ne obrne za dober dobiček, se bode mesó bolje splačalo. Se vé da pa tudi delo, ki ga nam vprežena krava opravi, se mora vzeti v račun. Če pa krave ne preženemo v delu, jej pustimo časa za počitek in jej dosti živeža dajemo, ne bode shujšala. Če bi krave za vprego rabili, bi potem kmetovalec, ki ima zdaj 6 krav in 2 konja, imel 9 ali 10 krav, in zmirom bi mogel 2 para krav za pol dne vprežena imeti, in še bi lahko kaka zeló breja ali doječa krava doma ostala. 4 močne krave pa bodo gotovo to storile kakor 2 konja, vzlasti če se jim taka klaja (seno ali otava) daje kakor konjem. Oves mu potem ostane za prodaj. Vrh tega ima za pol več krav in telet, in če tudi bi vpregane krave nekoliko manj mleka dale, dobival bi mleka potem, da ima za tretji del več krav, vsaj toliko, če ne več kakor popred.

Potem pa bi kmetu tudi treba ne bilo krav velike starosti, ko so že suhe gare in za mesarja malo vredne, ampak prodajal bi jih mesarju mlajše in dobro spitate, ker za vprego si bode priredil še mlajše živine.

To menda so raznoteri dobički, ki jih vsak z roko lahko zagradi, če tudi stara navada glavi njegovi ne pripusti, da bi to stvar mirno in na tanko presodil.

Le začeti je treba nekterim, da drugi za njim gredo. Kaj novega pričeti pa je zmirom bolj potreba, ker po starem kopitu se ne da dó nove škornjice obuvati, ki nam jih je treba sedanji čas, ko je potrebščin vsaki dan več.

Resen pogovor z našimi gospodarji  
o turški goveji kugi.

Spisal dr. J. Bleiweis.

Goveja kuga — kakor sem unidan rekel — ni domača bolezen, ampak ptujka je, ki je domá v štepah (puščavah) evropske in azijske Rusije; vzlasti okoli črnega morja je nje domovina. Tu se po neznanih vzrokih pri goveji živini izcimlja ta bolezen, — ko pa je enkrat se začela, se širi od goveda do goveda iz enega kraja do drugega, iz dežele do dežele, iz države do države in gré po celem svetu, ako se ne zabrani. Iz Rusije gré prav rada na Turško, od kodar jo mi večidel dobivamo; zato jo imenujemo turško kugo.

Kužnine te pa ne trosi samo vsaka bolna živina po sapi na 20 do 30 stopinj daleč, če pa je veter, jo sapa žene še dalje, ampak ta kužnina se drži tudi krvi, scavnice, blata živinskega, se drži mesa, kože, rogov, parkljev in vseh delov živinskih — se prime obleke človekove, ki je pri taki živini bil ali se dotaknil kakošne njene kužne reči, — se prime tudi dlake druge živali itd. In tako je sto potov, po katerih se ta morivka širi. Zato je očitno, kako lahko živinski barantači, mesarji, usnjarji, živinozdravniki, konjederci in drugi занesejo kugo v zelo daljne kraje.

Do leta 1860. se je mislilo, da te kuge ne naleze nobena druga živina kakor samo goveja živina, al na Ogerskem, Českem in Kranjskem so skušnje novjših časov učile, da tudi ovác in kóz se kuga prime. Zato žuga tudi drobnici nevarnost.

Ta bolezen se prav po tatinsko pritepe; živina, ki je nalezla bolezen, zbolí očitno še le čez 4 ali 7 dni. V začetku so znamenja njena podobna drugim boleznim: živina postane žalostna, pobesi glavo, pokašljeje po redkoma, včasih še rada jé, prežvekava še tudi izprva, zdeha se jej večkrat, z zobmi škriplje, hrbet kviško grbi; oči se jej svetijo, blato je izprva suho, za-

pečeno, dlaka se jej ščetini, huda mrzlica jo prime, z oči jej začno solze teči („živina se joka“ — pravijo), potem pa jo driska napade, da iz živine lije kakor črnika smrdljiva voda, in to je poglavitno znamenje te bolezni, zato jo nekteri zdravniki „kolero živinsko“ imenujejo.

Zdravila ni nobenega zoper to bolezen. Darila, ki so jih razpisale vlade (holandska vlada 80.000, avstrijska 30.000, pruska 10.000 gold.) tistemu, ki znajde zdravilo, še nobeden ni dobil.

Vsa pomoč obstaja tedaj v dveh poglavitnih rečeh: prva je: ubraniti, da se kuga v naše dežele ne pritepe, in druga, da se brž zatara, ako se je v kako deželo vendar zatrosila.

Zato vsi pomagajmo gosposkam, da se vse vse na tanko stori, kar zapoveduje; bodi naj vsak policaj za se, da se tako imenovana policijska sredstva zvesto spolnujejo.

Lože je ogenj odvrniti, kakor pogasiti ga, kedar že gori.

To kugo zmešajo ljudje, ki niso trdni v živino-zdravniški znanosti z mnogimi boleznimi, največkrat z navadno drisko in črnico (črmom, vrančnim prisadom); obe ste prav hudi bolezni; al obe ste naši domači bolezni, driska trpi več dni, vrančni prisad ali sajevec pa umori živino v malo urah ali pa tudi še le v 3, 4, 5 dnevih, je sicer navaden v veliki vročini, pa tudi v jeseni in pozimi se primeri vzlasti v vročih in soparčnih hlevih; tudi pri tej bolezni gré včasih krvavo blato od živine in želodec in čeva so hudo vneta. Al, če ne veš, kako bi imenoval bolezen, preiskuj na tanko: ali se je mōgla iz kake dežele, kjer imajo turško kugo, ta v tvoj kraj prikrasti po bolni živini, kozah, parkljih, rogovih itd. ali po ljudéh, — in če si si gotov, da kaj tacega ni bilo in ni moglo biti, potem ne delaj sam sebi in drugim ljudem strahú, da bolezen, ki je pri tvoji živini, je turška kuga; turška kuga se pri nas nikoli sama po sebi ne naredi!

Da turško kugo spoznaš, gledi posebno na to-le:

Izprva je bolezen podobna vsaki drugi vročinski, — kedar pa začne od spred: z oči, nosa in gobca teči žlem, in ko je živina prve dni zapečena bila, se od zadej odpre driska, zraven pa še poredkoma pokaluje, — potem pa je kuga gotova, ki pa ne umori živine hitro, ampak čez 5, 7, 14 dni ali še pozneje.

Zdravila — še enkrat rečem — ni nobenega zoper to morivko, — tudi ne pomaga najbolja klaja, in nobena stvar ne.

Edino je, da se taka živina tako zaprè kakor stekel pes, da ne pride do nobene druge živine kakoršne koli tudi psovin maček ne, da človek, ki je bil ali je pri taki živini, ne pride z nobeno drugo živino pa tudi z nobenim drugim človekom v dotiko, ker lahko po svoji obleki zanese to kužnino.

Vsak gospodar, ki ima še zdravo živino, naj se ogiblje kakor steklega psa take živine, pa tudi ljudi iz take hiše itd. Če je vsak za-se in za svojo živino najostrejši policaj, tedaj le se more ta grozna bolezen zatreti, da se ne širi dalje.

Zato je treba, da se prav na tanko in zvesto spolnuje vse, kar gosposka ukaže, in da vsak tudi na svojega soseda pazi, ali spolnuje tudi on vse.

Res! sila sila težavno je vse to; al tù ni nobene druge pomoči. Tù je pač resnica, kar pregovor pravi: „Pomagaj si sam, i Bog ti bo pomagal!“

Zato čujte gospodarji na mejah hrvaških! V veliki nevarnosti ste in vsa dežela z vami.

Zdravnikom pa, ki so poklicani v to, da sodijo: ali je kaka bolezen turška kuga ali ne, naj povem še

to: Tri reči so, ki peljejo k spoznanju. Prvo je to, da se na tanko pozvé, ali je kužna živina ali njena kužnina prišla v tisti kraj, ker brez tega ni turške kuge. — Drugo je natančno opazovanje bolezni, katero ima živina na sebi; turška goveja kuga se večidel začne pri enem živinčetu, ki je kugo našlo; še le čez več dni se prikaže pri drugem, ki je bilo v dotiki z unim, in tako spet čez več dni pri tretjem, dokler ni kužnine vse polno in zbolí veliko živinčet. — Tretje diagnostično znamenje pa je raztelešenje živine. Karakteristični so tù ploščati mehki eksudati (plattenartige, weiche Gerinnungen oder Exudate) na žleznati vneti koži 4. želodca in tankih črev; enaki eksudati so mnogokrat tudi na žleznati koži sapnikovi (samo vneti želodec in vneta čreva brez imenovanih eksudatov se nahajajo pri mnogih drugih boleznih in pogostoma pri antraksu). Na to troje skupno naj gleda zdravnik, da ne bode sebi in družim nepotrebnega strahú delal, a tudi prave kuge ne prezrl.

## Národno - gospodarske stvari.

### Pravila hranilnice.

(Dalje.)

*Kako se obračajo zaloge.*

§. 25. Občinska — okrajna hranilnica v ..... ima pravico, vložbe in svoje lastno premoženje obračati tako-le:

1. Naj se denar obrestno posojuje na realne hipoteke (nepremakljive zastave) s sirotinsko varnostjo tako, da imate obe strani pravico polletne odpovedi celega dolga, da pa se ob enem postavijo določeni izločivni obroki in pod tem pogojem, da so poslopja, na ktera se posojuje, pri kaki zavarovalnici že zavarovana, ali da se bodo poprej zavarovala; pod pogojem, da, če se niso obresti najdalje v šestih tednih po tem, ko so zapadle, plačale, se sme cela istina (kapital) z dolžnimi obrestmi vred precej nazaj tirjati, če se tudi ni bil poprej denar odpovedal, in poslednjič, da dolžniki povrnejo vse troške, ki se narasejo po odpovedovanju, prepuščanju (cesiji), kvitiranju (pobotanju) in iztirjevanju, in da se podvržejo redni sodnji hranilnice.

2. Izposojuje se denar, če se zastavljajo avstrijske državno obligacije in druga njim enaka upna pisma, posebno zemljiško - odvezne obligacije, potem delnice (akcije) c. k. priv. národne banke, če se zastavijo pisma deželnih, okrajnih ali občinskih posojil, ktera so se izdala v kronovinah in deželah v državnem zboru zastopanih s postavno dovolitvijo, če se zastavljajo zastavna pisma domačih dežel, ktera se notirajo na borzi na Dunaji, v Pragi in v Trstu, če se zastavljajo popolno doplačane delnice in pisma prioritetnih posojil domačih obrtniških započeteb, za katerih dohodke država dobra stoji, vendar ne dalje ko za pol leta; daje se pa na-nje k večemu tri četrtinke od tega, kar so bila ta pisma vredna na borzi tisti dan, ko so se položila, poslednjič če se zastavlja veljavno zlato in sreberni denar, na ravno isti čas in se dajo na-nj štiri petinke imenske vrednosti.

3. Da se nakupijo denarna pisma, zaznamovana v prejšnjem odstavku 2.

4. Da se eskomptirajo lastne hranilnične bukvice, obrestni kuponi izžrebanih denarnih pisem države in tistih domačih započeteb, katerim sme hranilnica posojila dati (odstavek 2), da se izplačujejo menjice, ktere ne zapadejo pozneje, nego v treh mesecih in imajo tri podpise, ki so znani kot varni.

5. Da se posojuje denar občinam, okrajem ali dežlam, če so te pooblašcene v lastnem področju jemati